

Constitutional Court of the Slovak Republic: peculiarities of status and activity

Конституційний Суд Словацької Республіки: особливості статусу і діяльності

Vasyl Kopcha

Key words:

Slovak Republic, constitutional court, jurisprudence, human rights.

Ключові слова:

Словацька Республіка, конституційний суд, судова практика, права людини.

Словацька Республіка продемонструвала успішні реформи в правовій сфері. Конституційний Суд Словацької Республіки, продовжуючи традиції конституційної юстиції першої Чехословацької Республіки, позначений низкою особливостей як у статусі, так і в практиці. У середині 1990-х років Конституційний Суд цієї держави перетворився на ефективний механізм захисту прав людини, який міг протистояти тенденціям авторитарного розвитку.

Актуальність дослідження цієї теми зумовлена кількома чинниками і передовсім процесом удосконалення конституційного правосуддя в Україні, а також потребою у розвитку вітчизняної судової практики щодо тлумачення і захисту прав людини.

В Україні різні аспекти діяльності Конституційного Суду Словацької Республіки (далі – Конституційний Суд, Суд) були предметом дослідження низки вчених, зокрема С.О. Болдіжар¹, І.Є. Переша² В.В. Туряниця³ тощо. Однак тема залишається актуальною в світлі тенденцій розвитку конституційного правосуддя в Словацькій Республіці в останні десятиліття, коли ця держава стала повноцінним членом Європейського Союзу, що позначилося на різноманітних сегментах її національного правопорядку.

Метою цієї статті є дослідження статусу та практики Конституційного Суду Словацької Республіки в таких аспектах: а) обсяг повноважень Суду; б) огляд практики Суду, зокрема в сфері захисту прав людини.

Конституція Словацької Республіки, ухвалена 1 вересня 1992 року (ще до проголошення незалежності цієї держави), пройшла значну еволюцію. Впродовж майже трьох десятиліть до неї внесено 20 поправок⁴. На відміну від угорського аналога, статус Конституційного Суду Словацької Республіки значною мірою спирається на конституційні положення, які окреслюють його як «незалежний судовий орган із захисту конституційності».

Обсяг повноважень Конституційного Суду СР зосереджений у статтях 124–128 Конституції СР, які встановлюють, що цей судовий орган ухвалює рішення про дотримання:

- а) законами Конституції, конституційних законів та міжнародних договорів, які затверджені Національною радою Словацької Республіки та ратифіковані й оприлюднені у встановленому законодавством порядку;
- б) постановами Уряду, загальнообов'язковими правовими положеннями міністерств та інших центральних органів державного управління Конституції конституційних законів, міжнародних

¹ Болдіжар С.О. Форма правління в державах Центральної Європи: теоретичні та порівняльно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2014. 20 с.

² Переш І.Є. Інститут конституційного контролю в Чехословаччині, Чехії і Словаччині: історико-правове дослідження (1918–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2004. 19 с. 3; Переш І.Є. Процедура розгляду Конституційним Судом Словацької Республіки скарг на незаконні дії органів державної влади та місцевого самоврядування. Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. 2002. Вип. 16. С. 378–381.

³ Туряниця В.В. Механізм забезпечення прав і свобод людини в Словацькій Республіці: теоретичні та історико-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2014. 20 с.

⁴ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460> (дата звернення: 20.11.2019 р.)

- договорів, які затверджені Національною радою Словацької Республіки та ратифіковані й оприлюднені у встановленому законодавством порядку;
- в) загальнообов'язковими нормами, передбаченими ст. 68 Конституції, конституційних законів, міжнародних договорів, які затверджені Національною радою Словацької Республіки та ратифіковані й оприлюднені у встановленому законодавством порядку, а також законів, якщо інше не вирішить суд;
- г) загальнообов'язковими нормативно-правовими актами органів місцевого управління та загальнообов'язковими нормативними актами органів територіального самоврядування відповідно до ст. 71 (1) 2 Конституції конституційних законів, міжнародних договорів, проголошених у порядку, передбаченому законом, законів, урядових нормативних актів та загальнообов'язкових актів міністерств та інших центральних органів державної адміністрації, якщо інше не вирішить суд.

Якщо Конституційний Суд ухвалить клопотання про розгляд справи згідно з наведеними повноваженнями, він може призупинити оскаржуване законодавство, його частини або деякі його положення або їх подальше застосування може поставити під загрозу основні права і свободи, або якщо є значна економічна шкода або інший серйозний непоправний наслідок. Якщо ж Конституційний Суд своїм рішенням вирішить, що є невідповідність між згаданими нормативно-правовими актами, відповідні нормативні акти, їх частини або деякі їх положення припиняють свою дію. Органи, які видали їх, протягом шести місяців після оголошення рішення Конституційного Суду приводять їх у відповідність до Конституції, конституційних законів та міжнародних договорів, оприлюднених у встановленому законодавством порядку та інших нормативних актів. Якщо вони цього не зроблять, такі положення, їх частини або положення припиняють застосовуватись через шість місяців після дати прийняття рішення.

Важливо підкреслити, що рішення Конституційного Суду оприлюднюється у порядку, передбаченому для оприлюднення законів. Остаточне рішення Конституційного Суду є загальнообов'язковим.

Конституційний Суд СР наділений й іншими повноваженнями, зокрема: 1) ухвалює рішення про відповідність міжнародних договорів, що укладаються, які вимагають затвердження Національної ради Словацької Республіки, Конституції чи конституційного закону; 2) ухвалює рішення про те, чи буде предмет референдуму, який оголошений на підставі клопотання громадян або резолюції Національної ради Словацької Республіки відповідно до ст. 95 (1) 1, відповідати Конституції чи конституційному закону; 3) вирішує конфлікти юрисдикції між центральними органами державної адміністрації, якщо законом не передбачено, що такі спори вирішуватиме інший державний орган; 4) ухвалює рішення про скарги фізичних чи юридичних осіб, якщо вони заперечують проти порушення їхніх основних прав чи свобод, прав людини та основних свобод, що впливають із міжнародного договору, ратифікованого Словацькою Республікою та оголошеного у встановленому законом порядку; якщо Конституційний Суд підтримає скаргу, він у своєму рішенні оголошує, що права чи свободи були порушені остаточним рішенням, заходом чи іншим втручанням та скасує таке рішення, захід чи інше втручання. Якщо порушення прав або свобод сталося через бездіяльність, Конституційний Суд може доручити особі, яка порушила ці права чи свободи, вжити заходів у цій справі. Водночас Конституційний Суд може повернути справу для подальшого провадження, заборонити продовження порушень основних прав і свобод чи прав людини та основних свобод, що виникають внаслідок міжнародного договору, ратифікованого Словацькою Республікою та оголошеного у порядку, передбаченому законом, або зобов'язати того, хто порушив права чи свободи, відновити ситуацію, яка мала місце до порушення; Конституційний Суд може своїм рішенням про задоволення скарги надати особі, права якої були порушені, адекватне матеріальне задоволення; 5) ухвалює рішення про скарги органів територіального самоврядування на неконституційне чи неправомірне рішення чи інше неконституційне або незаконне втручання у питання територіального самоврядування, якщо інший суд не вирішить питання про його захист.

Окрім того, Конституційний Суд тлумачить Конституцію чи конституційний акт, ухвалює рішення щодо скарги на рішення, що підтверджує чи не підтверджує мандат члена Національної ради Словацької Республіки, ухвалює рішення про конституційність та законність виборів Президента Словацької Республіки, виборів до Національної ради Словацької Республіки, виборів до органів місцевого самоврядування та виборів до Європейського парламенту, а також:

про скарги на результат референдуму та скарги на результат всенародного голосування щодо звільнення Президента Словацької Республіки;

про відповідність рішення про припинення чи припинення діяльності політичної партії чи політичного руху конституційним та іншим законам;

про обвинувальний акт Національної ради Словацької Республіки проти Президента Словацької Республіки у разі навмисного порушення Конституції чи зради;

про рішення про оголошення надзвичайного стану та наступні рішення, прийняті відповідно до Конституції чи Конституційного акта;

щодо скарги на рішення Судової ради Словацької Республіки (статті 124–128 Конституції СР).

Наведене засвідчує, що Конституційний Суд у цій державі здійснює захист конституційності в широкому змісті (власне Конституції та конституційних законів), а крім того, захист ієрархічної нормативної будови національного правопорядку та його взаємодію з міжнародним правом, а також забезпечує низку організаційних контрольних механізмів, пов'язаних з перевіркою функціонування демократичних інститутів. Такий значний обсяг повноважень Суду зумовлює його істотно високу роль у політичній і правовій системі.

Перший закон про Конституційний Суд Словацької Республіки було ухвалено після здобуття незалежності в 1993 році. Натепер організація і діяльність Суду здійснюється відповідно до закону про Конституційний Суд Словацької Республіки № 314/2018⁵.

Про особливості діяльності Конституційного Суду Словацької Республіки засвідчують такі числа. У 2017 році перед Судом залишалися нерозглянутими 12 947 звернень різної форми, при цьому залишок нерозглянутих за 2013–2016 роки становив 10 513 звернень. Сукупно в 2017 році було подано до Суду 2 434 подання і конституційні скарги. Такому зростанню кількості нерозглянутих звернень сприяло тривале незаповнення вакансій у складі Конституційного Суду – пленарне засідання Конституційного Суду працювало в неповному складі (10 суддів замість 13 суддів) більше трьох років (з 4 липня 2014 року по 14 грудня 2017 року, коли президент Словацької Республіки призначив трьох нових суддів). Внаслідок цього середня тривалість розгляду справи перед Конституційним Судом у 2017 році становила 11,71 місяця. Через велику завантаженість 10 суддів у період з 1 січня 2017 року по 14 грудня 2017 року Конституційний Суд ухвалив загалом 11952 звернень (на одного суддю припадало в середньому 1195 звернень)⁶.

Практика Конституційного Суду Словацької Республіки (1994–1999).

Справа про парламентські вибори (1994). Однією з перших справ Конституційного Суду Словацької Республіки стала справа про результати парламентських виборів 1994 року. Суд відхилив клопотання політичної партії HZDS – переможця виборів – про припинення повноважень одного з депутатів опозиційної партії Demokratická únia, яке ґрунтувалося на твердженні, що Demokratická únia не була підтримана підписами десяти тисяч громадян для включення її до списку партій-кандидатів. Суд ухвалив, що це порушення виборчого законодавства не є тим самим порушенням, яке підпадало під дію клопотання щодо результатів виборів. Ще однією суттєвою підставою прийнятого Конституційним Судом рішення було те, що рішення про скасування результату виборів виключно щодо одного учасника виборів суперечило б Конституції, згідно з якою право виборців має здійснюватися шляхом рівного, загального і прямого виборчого права шляхом таємного голосування⁷.

Невдовзі Суд відхилив ще два подібні клопотання. Перше клопотання, подане політичною партією Demokratická únia проти результатів виборів і відповідно щодо припинення мандатів членів політичної партії HZDS⁸. Друге клопотання, яке було подане політичною партією Hnutie za prosperujúce Česko + Slovensko, було спрямоване проти нібито несправедливого перебігу подій у проведенні виборів, зокрема передбачуваній нерівності можливостей для публічних обговорень, які Словацьке телебачення пропонувало «великим» та «малим» політичним партіям. Конституційний Суд постановив, що його повноваження визнати вибори недійсними не поширюються на всі порушення виборчого законодавства. Суд зазначив,

⁵ Zákon č. 314/2018 Z. z. Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2018-314> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

⁶ Там само.

⁷ Ochrana ústavnosti a ústavy slovenskej republiky za rok 2017. Prehľad rozhodovacej a ďalšej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky za rok 2017. Košice máj 2018. URL: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/991983/2_ochrana_FINAL.pdf/b1be9ab2-ac3a-4543-9caf-b3a2ccff3091 (дата звернення: 20.11.2019 р.).

⁸ SVK-1994-3-005. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

якщо кожне порушення закону може призвести до недійсності виборів, вибори можна легко відкласти на невизначений термін, а парламентську демократію можна похитнути або навіть знищити. Ось чому незначні порушення виборчого законодавства не є підставою для визнання виборів недійсними. Виключно грубі, наслідкові чи періодичні порушення закону є правовою підставою для здійснення повноважень щодо визнання виборів недійсними⁹.

Справа про зарплату суддів (1995). Суддя одного з місцевих суддів оскаржив відсутність законодавчого регулювання питання, що розмір його винагороди був нижчим за рівень заробітної плати міністрів та членів парламенту. У цій справі Братиславський районний суд № 1 подав клопотання до Конституційного Суду, у якому стверджував, що рішення Національної ради Словацької Республіки про зарплату суддів та осіб, які очікують на призначення на посаду судді, суперечить Конституції. Він стверджував, що принцип поділу влади в державній системі був порушений, оскільки становище осіб у судовій владі не було рівним становищу осіб у законодавчій та виконавчій гілках влади. Конституційний Суд дійшов висновку, що принципи поділу влади та незалежності судової влади, взяті разом, означають, що рішення судової влади не можуть бути замінені рішеннями органів, що належать до будь-якої іншої влади, і що судді не підпорядковуються жодним іншим органам державної влади, а тому відсутність закону про зарплату суддів може суперечити Конституції¹⁰.

Справа про суб'єкта звернення до Конституційного Суду (1995). У цій справі особа, чия правоздатність була обмежена рішеннями районних та обласних судів, клопотала про те, щоб Конституційний Суд відновив її повну правоздатність. Суд постановив, що якщо особа, яка має обмежену дієздатність або не має правоздатності, претендує на порушення її/його основних прав, а її клопотання показує, що заявлене право може насправді бути під загрозою, то така особа «не є особою, яка очевидно не є уповноваженою представляти свою справу в Конституційному Суді», як це визначено Законом № 38/1993. Така особа має таке ж право розпочати провадження, як і будь-хто інший. Однак це не призводить до отримання додаткових прав для осіб, обмежених у своїй дієздатності¹¹.

Справа про повноваження Національної ради скасовувати індивідуальні акти (1995). 40 членів парламенту звернулися до Конституційного Суду із вимогою щодо неконституційності Закону № 370/1994, який скасовує рішення, прийняті раніше урядом Словацької Республіки у питаннях приватизації підприємств, частин підприємств та майнових часток держави шляхом прямих продажів. На думку заявників, положення закону прямо суперечать статтям 13.2 та 13.4 Конституції СР. Суд указав, що згідно зі статтею 13 Конституції «обмеження основних прав і свобод встановлюються лише за умов, встановлених цією Конституцією», а стаття 13.4 Конституції зазначає, що «у разі встановлення обмежень конституційних прав і свобод слід дотримуватися поваги до суті та значення цих прав і свобод, і такі обмеження повинні виконуватися лише для конкретно визначених цілей».

Конституційний Суд заявив, що конституційні засади поділу влади всередині держави та взаємозв'язок між урядовими органами та їхніми повноваженнями мають бути в центрі уваги під час вирішення цієї справи. Відповідно до статті 2.2 Конституції державні органи можуть діяти лише відповідно до Конституції. Їхні дії підпадають під її обмеження, повинні входити до обсягу, визначеного нею, та регулюватися процедурами, визначеними законодавством.

Дотримуючись конституційних принципів поділу влади та рівності органів державної влади, Національна рада Словацької Республіки не може виступати заміником загальних судів у цивільних та кримінальних справах. З аналізу повноважень Національної ради та судів видно, що повноваження визначати обґрунтованість актів покладено виключно на суди і підпадає під умови, встановлені законом. Коли Національна рада ухвалює закон, згідно з яким деякі акти, прийняті до набрання чинності законом, визнаються недійсними, Національна рада бере на себе повноваження, що належать судам. Більше того, це також суперечить принципу правової держави, передбаченому статтею 1 Конституції, оскільки такий закон має ретроспективну дію. Отже, Конституційний Суд встановив конфлікт між Законом № 370/1994 та статтями 12.1, 13.2, 13.4, 20.1, 20.4 Конституції, а також невідповідність закону Статті 1 Протоколу 1 ЄСПЛ¹².

⁹ SVK-1994-3-006. 02-11-1994. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

¹⁰ SVK-1995-1-001. 27-01-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

¹¹ SVK-1995-1-003. 28-03-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

¹² SVK-1995-2-004. 24-05-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

Справа про накладення обов'язків локальним актом (1995). У цій справі Конституційний Суд відзначив, що місцеві органи влади наділені повноваженнями покладати обов'язки на осіб обмеженою мірою і лише в межах прав і свобод, що регулюються Конституцією. Генеральний прокурор подав до Конституційного Суду відповідно до статті 125 клопотання про конституційний конфлікт між загальнообов'язковим правилом № 23/1995, яке було ухвалено місцевою владою в міському окрузі Братислава-Карлова Вес, та Конституцією. Оскаржувані положення акта передбачали, що вживання всіх напоїв, що містять більше 0,75% алкоголю, в громадських місцях було заборонено. Основним питанням Суду під час вирішення справи було з'ясування співвідношення статті 2.3 Конституції та її 4-ї глави про місцеве самоврядування. Відповідно до статті 2.3 «будь-хто може діяти таким чином, що не заборонено законом, і ніхто не може бути примушений діяти таким чином, як це не встановлено законом». Основним питанням було те, чи можна слово «закон» у статті 2.3 ототожнювати із «загальнообов'язковим правилом», ухваленим місцевою владою. Конституційний Суд постановив, що слово «закон» означає виключно закони, ухвалені парламентом у порядку, передбаченому Конституцією в його положеннях про правотворчу силу Національної ради Словачької Республіки.

Конституційний Суд також постановив, що законні права громадян можуть бути обмежені лише за умови дотримання двох умов. Перша – це формальна передумова, передбачена статтею 2.3 Конституції. Друга умова – матеріальне положення, викладене у статті 13.4 Конституції, в якому зазначено: «У разі встановлення обмежень на конституційні права і свободи слід поважати суть і значення цих прав і свобод».

На думку Суду, право на приватне життя гарантується статтею 16 Конституції, а суть цього права полягає у тому, щоб запобігти державній владі, в тому числі місцевим органам влади, накладати на осіб обмеження, які не є абсолютно необхідними. Відповідно, заборона вживати алкогольні напої в межах міської округи, яка накладалася на осіб, які проживають чи перебувають на цьому місці, не була суворо необхідною. Крім того, можливість позбутися втручання органів державної влади, що впливає з права на приватне життя, певною мірою гарантується не лише за закритими дверима, але і в громадських місцях. Це право не дотримувалося муніципальною владою, яка наклала свою заборону на кожну людину без посилання на індивідуальну поведінку чи на будь-яку реальну участь у порушенні громадського спокою. Виходячи з цього, Конституційний Суд вирішив, що загальнообов'язкове правило, прийняте муніципальною владою Братислави-Карлової Вес, не відповідає положенням Конституції¹³.

Справа про захист місцевих громад (1996). Група депутатів парламенту звернулася до Конституційного Суду щодо перевірки конституційності положень Закону № 138/1991 про власність сіл зі змінами, якими сільські муніципалітети були зобов'язані укласти договір у сфері розвитку лісівництва, якщо це впливало з актів уряду. На думку Суду, зміни до вказаного закону вплинули на обмеження прав сільських муніципалітетів. Це обмеження суперечило принципу, передбаченому пунктом 1 статті 12 Конституції, згідно з яким основні права і свободи є невідчужуваними, безповоротними і абсолютно безстроковими. У контексті цього принципу обов'язок укласти договори не може бути покладений на осіб законом, оскільки суттєвою основою будь-якого договору є вільна воля сторін цього договору. Цю основу договору заперечували зобов'язання, покладені на села відповідним законом, більше того, право власності на майно, передбачене статтею 20.1 Конституції, дає право власнику правомірно контролювати річ, що перебуває у його власності. Ця можливість включає вирішення питання щодо права власності того, хто може ним скористатися, а також про те, хто може мати таку річ у своєму розпорядженні. Цей ексклюзивний контроль ще більше відображається в тому, що всі особи зобов'язані поважати такі рішення власника. Право власності на майно гарантується обов'язком, покладеним на всіх інших осіб, не порушувати прав власника у разі здійснення такого контролю¹⁴.

Справа про зарплату медсестер (2013). У цій справі Суд перевіряв конституційність різкого підвищення законодавцем заробітної плати медсестер. У 2010 році під загрозою страйку перед виборами парламент практично одностайно ухвалив Закон про мінімальну заробітну плату для медсестер (далі – Закон), яким заробітну плату було піднято для всіх медичних сестер (включно приватних закладів охорони здоров'я), виходячи з їхнього стажу (від 640 до 928 євро). До Конституційного Суду звернувся Генеральний прокурор на вимогу Медичної палати. Аргументи Генерального прокурора зводилися до такого: 1) Закон протирічить праву на справедливу винагороду за працю, яке б забезпечило гідний рівень життя; 2) мета Закону – запобігти виїзду

¹³ SVK-1995-2-004. 24-05-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.)

¹⁴ SVK-1995-3-008. 13-12-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm/> (дата звернення: 20.11.2019 р.)

медсестер за кордон – не являла реальної загрози; 3) Закон суперечить верховенству права (неможливо його економічно виконати на практиці), суперечить праву на захист власності медичних працівників; 4) він суперечить принципу рівності, оскільки він дискримінує інших співробітників у галузі охорони здоров'я.

Судом було зазначено, що підвищення заробітної плати медичних сестер, природно, не може бути порушенням (суб'єктивного) права працівників (медсестер) на винагороду, яка би забезпечила їм гідний рівень життя. З іншого боку, це право гарантує не оптимальну заробітну плату, а мінімальну заробітну плату. Оскільки це право не застосовується безпосередньо, Суд перевіряв це як суспільне благо в абстрактному огляді. Економічне питання (неможливість забезпечення зростання зарплати ресурсами) не могло бути неконституційним, оскільки ця неможливість відносна порівняно з фізичною чи юридичною неможливістю. Крім того, завданням Суду не є вирішення економічних питань. Більше того, Суд розділив медичних працівників на державних та недержавних і дійшов висновку, що він може захищати лише недержавних, оскільки держава може накласти на себе будь-який фінансовий збір. З цієї точки зору, розглядаючи державу як платника, конституційно не має значення, чи є підвищення заробітної плати економічно реальним.

Однак, незважаючи на підхід до самообмеження, Суд встановив, що Закон не пройшов третього кроку в тесті на пропорційність (пропорційність *stricto sensu*). Причина полягає в тому, що фінансове навантаження на приватних медичних працівників – роботодавців буде надто важким та негайним у галузі охорони здоров'я завдяки його складним регламентам та фіксованим цінам. Отже, право на власність переважало суспільний інтерес до підвищення заробітної плати медичним сестрам. Цей фінансовий тягар був особливо важким для малих лікарів (наприклад, одного лікаря та однієї старшої медсестри), і це може призвести до припинення їхнього бізнесу. Тож неконституційною проблемою була не сама ідея Закону, а його кількісні параметри, пов'язані з часом та фінансами. У будь-якому разі законодавча та виконавча гілки влади, на думку Суду, перебувають у набагато кращому становищі для розгляду економічної ситуації в галузі охорони здоров'я і вони несуть за це політичну та конституційну відповідальність. Таким чином, Суд дійшов висновку, що Закон, який занадто істотно і занадто швидко підвищує заробітну плату медсестер, може суперечити праві власності приватних медичних працівників – роботодавців¹⁵.

Справа про вакцинацію (2014). У цій справі Конституційний Суд оцінив конституційність положень закону щодо обов'язковості вакцинації та дотримання ними вимог щодо визначеності. Суд дійшов висновку, що оскаржуване законодавство відповідає статті 13 Конституції, оскільки загальна вимога обов'язкової вакцинації була встановлена для всіх фізичних осіб і міністерство охорони здоров'я мало право видати положення про графік вакцинації згідно з конкретними положеннями закону, які були досить чіткими та точними.

Крім того, Конституційний Суд зазначив доведеність того, що вакцинація знижує або навіть викорінює різні інфекційні захворювання, а ризик її побічних ефектів був дуже низьким; тому метою обов'язкової вакцинації є захист здоров'я фізичних осіб, а отже, це не може суперечити праву на життя чи праву на захист здоров'я.

На думку Суду, однак, стосовно права на повагу до приватного життя існував конфлікт двох суперечливих конституційних цінностей: цінності охорони здоров'я населення та цінності захисту цілісності фізичних осіб від будь-якого незаконного втручання. Обов'язкова вакцинація (як примусове медичне лікування) означає втручання у право на повагу до приватного життя, що включає фізичну та психологічну цілісність людини. Таке втручання було правомірним і далі Суд зосередився на встановленні, чи було воно виправдане. Щоб відповісти на це запитання, Конституційний Суд застосував тест пропорційності, який передбачав три кроки:

- 1) перевірку законної мети/ефекту втручання;
- 2) перевірку необхідності/субсидіарності втручання;
- 3) тест на пропорційність у його суворому (вузькому) сенсі, який включав, по-перше, тест на можливість задоволення одночасно конфлікуючих цінностей, по-друге, формулу ваги Роберта Алексі, згідно з якою як інтенсивність втручання в одну цінність, так і рівень задоволення іншої цінності можливо визначити через певне зважування (легке, помірне або серйозне), і це було питанням їх збалансування, щоб вирішити, яку цінність слід задовольнити за рахунок іншої.

На підставі такого підходу Суд дійшов висновку, що мета примусової вакцинації (для охорони здоров'я населення) є правомірною і що для досягнення цієї мети необхідна примусова вакцинація, оскільки немає інших ефективних засобів для зменшення чи викорінювання інфекційних захворювань. Було очевидно, що

¹⁵ Nalez Ústavného súdu Slovenskej republiky V mene Slovenskej republiky PL. ÚS 13/2012-90. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Rozhodnutie%20Rozhodnutie%20PL.%20C3%9A5%2013_2012.pdf (дата звернення: 20.11.2019 р.).

обидві конфліктуючі цінності не можуть бути одночасно задоволені, і з цієї причини Суд змушений застосувати Вагову формулу, щоб вирішити, яку цінність слід задовольнити. Суд дійшов висновку, що інтенсивність втручання у право на повагу до приватного життя є помірною чи серйозною (вакцинація може мати згубні побічні ефекти, але вона не застосовуватиметься у випадках протипоказань та є правові інструменти для відшкодування збитків у разі виникнення будь-яких побічних ефектів, які трапляються), тоді як задоволення принципу охорони здоров'я населення мало серйозну вагу (якби примусові щеплення були скасовані, інших засобів боротьби з інфекційними захворюваннями не було б). З цього випливало, що принципу охорони здоров'я населення слід віддавати перевагу перед принципом захисту права на повагу до приватного життя¹⁶.

Наведене дає змогу дійти таких висновків.

1. Обсяг повноважень Конституційного Суду Словацької Республіки охоплює захист конституційності в широкому обсязі (власне Конституції та конституційних законів), а крім того, ієрархічну нормативну будову національного правопорядку та його взаємодію з міжнародним правом, а також забезпечує низку організаційних контрольних механізмів, пов'язаних з перевіркою функціонування демократичних інститутів (питання виборів, референдумів).
2. Аргументація рішень Конституційного Суду цієї держави позначена впливом Європейського Суду з прав людини, а також конституційних судів інших держав-членів Європейського Союзу. Методика оцінки державного втручання до прав людини охоплює тест на пропорційність, який охоплював три кроки: перевірку легітимної мети; перевірку необхідності втручання; тест на пропорційність у його суворому (вужькому) сенсі, який включав і тест на можливість одночасного задоволення конфліктуючих цінностей, і «формулу зважування Роберта Алексі».

Анотація

Стаття спрямована на дослідження статусу та особливостей діяльності Конституційного Суду Словацької Республіки. Особливу увагу приділено обсягу повноважень Конституційного Суду, який визначено Конституцією Словацької Республіки і Законом про Конституційний Суд. Також досліджено ключові рішення Конституційного Суду цієї держави в сфері захисту прав людини.

Зроблено висновки, що обсяг повноважень Конституційного Суду Словацької Республіки охоплює захист конституційності в широкому сенсі (власне Конституції та конституційних законів), а крім того, ієрархічну нормативну будову національного правопорядку та його взаємодію з міжнародним правом. Також Конституційний Суд забезпечує низку організаційних контрольних механізмів, пов'язаних з перевіркою функціонування демократичних інститутів (питання виборів, референдумів).

На підставі такого підходу Суд дійшов висновку, що мета примусової вакцинації (для охорони здоров'я населення) є правомірною і що для досягнення цієї мети необхідна примусова вакцинація, оскільки немає інших ефективних засобів для зменшення чи викорінення інфекційних захворювань. Було очевидно, що обидві конфліктуючі цінності не можуть бути одночасно задоволені, і з цієї причини Суд змушений застосувати Вагову формулу, щоб вирішити, яку цінність слід задовольнити. Суд дійшов висновку, що інтенсивність втручання у право на повагу до приватного життя є помірною чи серйозною (вакцинація може мати згубні побічні ефекти, але вона не застосовуватиметься у випадках протипоказань, є правові інструменти для відшкодування збитків у разі виникнення будь-яких побічних ефектів, які трапляються), тоді як задоволення принципу охорони здоров'я населення мало серйозну вагу (якби примусові щеплення були скасовані, інших засобів боротьби з інфекційними захворюваннями не було б). З цього випливало, що принципу охорони здоров'я населення слід віддавати перевагу перед принципом захисту права на повагу до приватного життя.

Summary

The article is aimed at exploring the status and features of the Constitutional Court of the Slovak Republic. Particular attention was paid to the scope of powers of the Constitutional Court, which is defined by the Constitution of the Slovak Republic and the Law on the Constitutional Court. Key decisions of the State's Constitutional Court in the field of human rights are also examined.

¹⁶ SVK-2015-2-002. 10-12-2014. URL: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/71853347/PL_10_2013.pdf/dfd037d2-a5c5-425c-b193-6b2c17471982 (дата звернення: 20.11.2019 р.)

It is concluded that the scope of powers of the Constitutional Court of the Slovak Republic covers the protection of constitutionality in the broad sense (the Constitution itself and constitutional laws), and in addition – the hierarchical normative structure of the national legal order and its interaction with international law. The Constitutional Court also provides a number of organizational control mechanisms related to the review of the functioning of democratic institutions (election, referendum issues).

On the basis of such an approach, the Court concluded that the purpose of compulsory vaccination (for public health) was legitimate and that compulsory vaccination was required to achieve this objective, since there were no other effective means of reducing or eradicating infectious diseases. It was obvious that both conflicting values could not be satisfied at the same time, and for this reason the Court was forced to apply a weighting formula to decide what value to satisfy. The Court concluded that the intensity of interference with the right to privacy is moderate or severe (vaccination may have adverse side effects but will not be used in contraindications and there are legal instruments to compensate for any adverse effects whereas the satisfaction of the principle of public health was of great importance (if forced vaccinations were abolished, there would be no other means of combating infectious diseases). From this it follows that the principle public health should be given precedence over the principle of the right to respect for private life.

Використана література:

1. Болдіжар С.О. Форма правління в державах Центральної Європи: теоретичні та порівняльно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2014. 20 с.
2. Переш І.Є. Інститут конституційного контролю в Чехословаччині, Чехії і Словаччині: історико-правове дослідження (1918–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2004. 19 с.
3. Переш І.Є. Процедура розгляду Конституційним Судом Словацької Республіки скарг на незаконні дії органів державної влади та місцевого самоврядування. *Держава і право. Юрид. і політ. науки* : зб. наук. пр. 2002. Вип. 16. С. 378–381.
4. Туряниця В.В. Механізм забезпечення прав і свобод людини в Словацькій Республіці: теоретичні та історико-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2014. 20 с.
5. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
6. Zákon č. 314/2018 Z. z. Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2018-314> (дата звернення: 20.11.2019.).
7. Ochrana ústavnosti a ústavy slovenskej republiky za rok 2017. Prehľad rozhodovacej a ďalšej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky za rok 2017. Košice máj 2018. URL: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/991983/2_ochrana_FINAL.pdf/b1be9ab2-ac3a-4543-9caf-b3a2ccff3091 (дата звернення: 20.11.2019 р.).
8. SVK-1994-3-004. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
9. SVK-1994-3-005. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
10. SVK-1994-3-006. 02-11-1994. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
11. SVK-1995-1-001. 27-01-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
12. SVK-1995-1-003. 28-03-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
13. SVK-1995-2-004. 24-05-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
14. SVK-1995-3-008. 13-12-1995. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm/> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
15. SVK-1996-1-001. 02-04-1996. URL: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
16. Nalez Ústavného súdu Slovenskej republiky V mene Slovenskej republiky PL. ÚS 13/2012-90. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Rozhodnutie%20%20Rozhodnutie%20PL.%20%20C3%9A5%2013_2012.pdf (дата звернення: 20.11.2019 р.).
17. SVK-2015-2-002. 10-12-2014. URL: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/71853347/PL_10_2013.pdf/dfd037d2-a5c5-425c-b193-6b2c17471982 (дата звернення: 20.11.2019 р.).

Vasyl Kopcha,

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and History of State and Law
SHEI "Uzhhorod National University"*